

Prometheuksen Varjo Etelä-Kaukasian Geopolitiikassa

Analyysi Etelä-Kaukasian geopolitisesta dynamiikasta toisen Vuoristo-Karabahin sodan jälkeen

Hasanagha Aliyev

Kandidaatintutkielma

Filosofian, poliittisen historian ja valtio-opin laitos

Valtio-oppi

Turun yliopisto

Joulukuu 2024

Kandidaatintutkielma

Oppiaine: Valtio-oppi

Tekijä: Hasanagha Aliyev

Otsikko: Prometheuksen varjo Etelä-Kaukasian Geopolitiikassa

Ohjaaja: FT Juha Vuori

Sivumäärä: 31 sivua

Päivämäärä: 19.12.2024

Tämä kandidaatintutkielma tarkastelee Etelä-Kaukasian geopoliittisia muutoksia toisen Vuoristo-Karabahin sodan jälkeen sekä alueen poliittisen dynamiikan kehitystä. Etelä-Kaukasia on perinteisesti ollut Venäjän vaikutuspiirissä, ja aluetta on usein kuvattu Venäjän ”takapihaksi”. Kolmen Etelä-Kaukasian valtion – Armenian, Azerbaidzhanin ja Georgian – ulkopoliittiset toimet ovat pitkään olleet tiukasti Moskovan hallinnan alaisia. Venäjän hegemoninen asema alueella on kuitenkin asteittain heikentynyt. Ensimmäisenä Georgia alkoi harjoittaa itsenäisempää ulkopoliitiikkaa, mikä johti vuoden 2008 viiden päivän sotaan Georgian ja Venäjän välillä. Myöhemmin Armenia ja Azerbaidzhan kävivät toisen sodan Vuoristo-Karabahista, mikä merkittävästi muutti alueen poliittisen tilanteen. Toisen Vuoristo-Karabahin sodan seurauksena Venäjä menetti perinteisen hegemonisen asemansa alueella. Tilannetta mutkisti entisestään Venäjän vuonna 2022 aloittama hyökkäyssota Ukrainaa vastaan, mikä pakotti siirtämään resursseja pois Etelä-Kaukasiasta. Syntynyt valtatyhjiö on tarjonnut mahdollisuuksia muille alueellisille ja globaaleille toimijoille vahvistamaan asemaansa alueella.

Avainsanat: Etelä-Kaukasia, Vuoristo-Karabah, Geopolitiikka, Dynamiikka, Alueellinen turvallisuuskompleksi, hegemonia.

Sisällysluettelo

1 Johdanto	4
2 Alueen maantieteellinen ja historiallinen tausta	6
2.1 Maantiede	6
2.2 Historia	7
3 Teoreettinen viitekehys	7
3.2 Keskinäisriippuvuus Etelä-Kaukasian turvallisuuskompleksissa	9
4 Turvallisuuskompleksin muodostuminen	10
4.2 Etelä-Kaukasian turvallisuuskompleksin muodostuminen	11
5 Aineisto ja metodi	12
6 Analyysin lähtökohdat	13
7 Muutosten aika: Toinen Vuoristo-Karabahin sota ja sen seuraukset	15
8 Poliittinen, Sotilaallinen ja taloudellinen sektori	17
8.1 Poliittinen sektori	18
8.2 Sotilaallinen sektori	19
8.3 Taloudellinen sektori	21
9 Alueellisen turvallisuuskompleksin sovelluksia Etelä-Kaukasiassa ja sen dilemmat	23
10 Yhteenveto	26
Lähteet	29

1 Johdanto

Antiikin mytologiassa Prometheus toi tulen ihmisille, vaikka jumalien kuningas Zeus oli kieltänyt sen. Kun tuli oli annettu ihmiskunnalle, Zeus rankaisi Prometheuksen sitomalla hänet Kaukasuksen vuoren huipulle, missä suuri kotka söi hänen maksansa päivittäin. Rangaistuksen julmuus oli siinä, että Prometheuksen maksa uusiutui jatkuvasti, joten kidutus oli loputon. Valitsin tämän tarinan havainnollistamaan Kaukasian kohtaloa. Kaukasia on alue, jossa sodat eivät lopu ja rauha näyttää olevan kaukana. Näin ollen Prometheuksen varjo leijuu yhä Kaukasian yllä.

Analysoin Etelä-Kaukasian geopoliittisia muutoksia toisen Vuoristo-Karabahin sodan jälkeen syksyllä 2020. Venäjä on pitkään pitänyt hegemonia-asemaa alueella ja hyödyntänyt Kaukasian konflikteja hajota ja hallitse -periaatteen mukaisesti. Armenia ja Azerbaidzhan ovat käyneet sotia Vuoristo- Karabahissa, ja Georgialla on vastaavasti alueellisia konflikteja separatistien kanssa Etelä-Osetiassa ja Abhasiassa. Alueella tapahtui kuitenkin merkittäviä geopoliittisia muutoksia toisen Vuoristo-Karabahin sodan jälkeen, ja nämä syvenivät entisestään, kun Venäjä hyökkäsi Ukrainaan. Venäjän vaikutusvalta Kaukasiassa alkoi vähetä, luoden valtatyhjiön, johon muut alueelliset toimijat, kuten Turkki ja Iran, kiinnittivät huomiota. Samalla muutkin ei alueelliset toimijat kuten Euroopan Unioni sekä Yhdysvallat ovat pitkään pitäneet aluetta silmillään ja ovat pyrkineet vahvistamaan asemiaan Etelä-Kaukasialla.

Vaikka alue on maantieteellisesti pieni ja suhteellisen tuntematon, sillä on merkittävä taloudellinen ja strateginen rooli, sillä se toimii sillanrakentajana Euroopan ja Aasian välillä. Tämä monimutkaistaa alueen poliittista tilannetta ja johtaa usein ristiriitoihin. Tutkimus keskittyy Etelä-Kaukasian turvallisuuskompleksiin ja erityisesti siinä tapahtuneisiin muutoksiin. Tavoitteena on analysoida, miten alueen geopoliittinen dynamiikka on muuttunut toisen Vuoristo-Karabahin sodan jälkeen ja mihin suuntaan Etelä-Kaukasian geopolitiikka kehittyi tulevaisuudessa.

On kuitenkin tärkeää huomioida tutkimuksen rajallisuutta, sillä tämän laajan aiheen syvälinen analyysi on haastavaa toteuttaa. Tarkoituksena on tarjota yleiskatsaus tilanteesta ja hahmottaa alueen nykyistä geopoliittista tilannetta. Georgian osuus jää tässä tutkimuksessa vähemmälle huomiolle, koska sen rooli on suhteellisen pieni kokonaisuuden kannalta. Tästä huolimatta Georgia on merkittävä toimija alueen geopolitiikassa, erityisesti energiasektorin näkökulmasta.

Tutkimus etenee seuraavasti: Aluksi tarkastelen Etelä-Kaukasian valtioita, erityisesti Armeniaa, Azerbaidzhania ja Georgiaa, alueen maantieteellisen ja poliittisen tilanteen kautta. Maantieteellisen analyysin jälkeen siirryn tarkastelemaan valtioiden välistä historiaa modernin aikakauden kontekstissa. Historiallisen kehityksen pohjalta siirryn analysoimaan kunkin valtion sisä- ja ulkopoliittikkaa. Ontologisten kysymysten selkeydyttyä esittelen tutkimuksen teoreettisen viitekehysten ja sen soveltamisen tutkimuskysymysten käsittelyyn. Tämän jälkeen analysoin kaikki edellä mainitut näkökulmat toisiinsa suhteutettuna, ja lopuksi esitän tutkimuksen johtopäätökset.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys perustuu Barry Buzanin ja Ole Wæverin alueellisen turvallisuuskompleksien teoriaan (Regional Security Complex Theory). Hyödynnän myös heidän analyysiään Etelä-Kaukasian turvallisuuskompleksista ja vertaan sitä nykytilanteeseen. Buzanin ja Wæverin analyysi julkaistiin vuonna 2003, jonka jälkeen sekä Etelä-Kaukasian että maailman tilanne on muuttunut merkittävästi. Tutkimus sijoittuu geopolitiittisen tutkimuksen perinteeseen ja tarkastelee Etelä-Kaukasian geopolitiittista merkitystä globaalissa kontekstissa.

Tutkimuksen tarkoituksena on lisätä tietoisuutta alueellisista konflikteista ja niiden vaikutuksista geopolitiittisiin muutoksiin. Suomenkielisissä uutisissa ja artikkeleissa harvemmin käsitellään Etelä-Kaukasian konflikteja. Alueen tapahtumat jäävät usein Ukrainan ja Lähi-idän konfliktien varjoon. Etelä-Kaukasian geopolitiittisillä muutoksilla on kuitenkin huomattavia vaikutuksia nykyiseen maailmanpolitiittiseen tilanteeseen, ja erityisesti resurssien näkökulmasta alue on hyvin tärkeä monille eri toimijoille, kuten Euroopalle, Venäjälle, Turkille, Iranille ja Kiinalle.

Tutkimuskysymykset, joihin tämä tutkielma pyrkii vastaamaan, ovat seuraavat: Onko Venäjän hegemoninen asema Etelä-Kaukasialla heikentynyt? Voiko Etelä-Kaukasiaa luokitella alakompleksiksi vai itsenäiseksi kompleksiksi?

Tutkimuksen hypoteesit ovat seuraavia:

- H1: Venäjän hegemoninen asema on heikentynyt huomattavasti kahdenkymmenen vuoden aikana Etelä-Kaukasialla.
- H2: Etelä-Kaukasian turvallisuuskompleksin statusta voi yhä luokitella alakompleksiksi, mutta sen tila on siirtymässä yhä itsenäisempään tai laajempaan Lähi-Idän ja Euraasian turvallisuuskompleksiin.

2 Alueen maantieteellinen ja historiallinen tausta

Jotta alueen geopolitiikkaa ja sen dynamiikkaa voitaisiin ymmärtää paremmin, on välttämätöntä luoda vankka pohja taustatiedoille. Koska kandidaatin tutkielmani puitteissa ei ole mahdollista käsitellä kaikkia teemoja perinpohjaisesti, keskityn esittämään keskeiset ja olennaisimmat asiat tiiviissä muodossa.

Maantieteellisessä osiossa esittelen alueen tärkeimmät ominaispiirteet, kuten vuoristot, meret, energiareсурssit ja naapurimaat. Historiallisessa tarkastelussa keskityn valtioiden välisiin suhteisiin, erityisesti konflikteihin ja alueen valtioiden suhteisiin muihin maihin.

Näiden taustojen esittäminen on ratkaisevaa erityisesti teoreettisen viitekehyksen ja analyysin perustan luomiseksi. Samalla taustatiedot auttavat hahmottamaan alueen dynamiikan syy- ja seuraussuhteita, jotka ovat keskeisiä analyysin kannalta.

2.1 Maantiede

Kaukasia sijaitsee Mustanmeren (lännessä) ja Kaspianmeren (idässä) välillä, jota ympäröi Kaukasuksen vuoret. Kaukasukseen kuuluvat valtiot ovat Venäjä, Georgia, Armenia ja Azerbaidzhan. Kaukasia voidaan jakaa kahteen eri osaan, joista Venäjän aluetta kutsutaan Pohjois-Kaukasiaksi ja kolmea itsenäistä valtiota (Armenia, Azerbaidzhan ja Georgia) yhdessä muodostamaa aluetta kutsutaan Etelä-Kaukasiaksi. (Britannica, 2024.) Tutkielmassani analysoin vain Etelä-Kaukasiaa, vaikka koko kompleksiin kuuluu myös Kaukasian pohjoinen osa. Kuitenkin siellä ei ole itsenäisiä toimijoita, joten joudun jättämään pohjoisalueen pois analyysistä.

Etelä-Kaukasia on keskeisessä roolissa Kaspianmeren alueen resurssien kuljettamisessa kohti Eurooppaa. Alue on erityisen merkittävä Euroopan energiaturvallisuuden kannalta. Lisäksi sitä pidetään entistä houkuttelevampana kuljetus reittinä Euroopan ja Aasian välillä. (Wrobel, 2023, 5.) Alue on myös merkittävä Venäjälle ja Iranille, sillä Venäjä voi kuljettaa energiareсурsseja ja muita tuotteita Iranin kautta muihin Aasian ja Afrikan valtioihin.

2.2 Historia

Historia-osiossa pyrin kertomaan hyvin tiivistetysti alueen lähihistoriasta ja keskittymään enemmän konflikteihin ja taloudellisiin asioihin. Historia on tärkeä mainita, koska siitä tulee ilmi, miten alueen yhteiskunnat ovat muovautuneet ja mistä piilee konfliktien juuret.

Kaukasia on ollut kansojen sulatusuuni ja eri imperiumit kuten Persia, Ottomaanit ja Venäjä ovat hallinneet aluetta satoja vuosia. Kansat ovat liikkuneet Aasiasta Eurooppaan ja Kaukasuksen strateginen sijainti on tehnyt siitä tärkeän osa suurta ”geopoliittista peliä”. Kaukasuksen alue on myös eri sivilisaatioiden rajamaa, jossa kohtaa islam ja kristinusko. Venäjän keisarikunta valtasi koko Kaukasian alueen 1800-luvun alkupuoliskolla. Siitä lähtien alueella on säilynyt vahva venäläinen yhteiskunnallinen rakenne. Venäjän vaikutus ulottuu laajasti, kattaen kielellisiä seikkoja aina yhteiskunnallisiin rakenteisiin. (Aydin 2023, 5.)

Neuvostoliiton hajottua 1991-luvulla Etelä-Kaukasian valtiot alkoivat itsenäistyä, ja Neuvostoliiton kontrolli mureni kokonaan. Alue oli balkanisoitunut, ja aktiiviset sodat syttyivät heti itsenäisyyden jälkeen. Armenian ja Azerbaidzhanin välillä syttyi konflikti Vuoristo-Karabahista, ja Georgia soti Abhasiasta ja myöhemmin Etelä-Ossetiasta. Kuitenkin näiden konfliktien juuret piilevät jo Neuvostoliiton ajoilta, jolloin valtioiden rajoja muovailtiin kauaskantoisesti, ja se oli aikapommi, jonka oli räjähdettävä. Venäjä sai strategisen etumatkan kontrolloimaan aluetta ”hajota ja hallitse” -periaatteen mukaan. (vrt. Aydin 2023, 8.) Venäjän on pyrkinyt jäädyttämään 90-lukujen konfliktit, jonka seurauksena se on kyennyt hallitsemaan konfliktia käyviä maita jatkossakin. (Kuzio 2000; Baev 1996, 1997b). Venäjän keskeisiä huolenaiheita on ollut myös Kaspianmeren öljy- ja kaasuvarat ja niiden kuljetukset länteen. (Huntington 1998, 311). Näin ollen Kaukasuksen kontrolli on ollut osa Venäjän turvallisuutta.

3 Teoreettinen viitekehys

Tässä tutkielmassa hyödynnän Barry Buzanin ja Ole Wæverin alueellisen turvallisuuskompleksin teoriaa (Regional security complex theory). Teoria syventää Kööpenhaminan koulukunnan traditiota ja keskittyy kestävien alueellisten turvallisuussuhteiden analyysiin. Sitä sovelletaan sekä kansainvälisen järjestelmän että tiettyjen alueiden tutkimukseen. Alueelliset turvallisuuskompleksit ovat osa anarkistista järjestelmää ja muodostuvat kompleksien sisällä olevien valtioiden välisistä suhteista. Kompleksit ovat

kestäviä, mutta eivät pysyviä rakenteita, ja niiden avulla voidaan laajentaa turvallisuuden tarkastelua. (Buzan & Wæver, 2003, 40.)

Wæverin ja Buzanin mukaan alueellinen näkökulma yhdistää sekä neorealismista että globalismista saatuja vaikutteita, keskittyen kuitenkin globaalin tason analyysin sijaan valtioiden välisen tason analyysiin alueellisella tasolla. (Kivistö, 2018, 10). Näin ollen RSCT korostaa kotimaan tason (esimerkiksi Azerbaidzhan), alueellisen tason (läheinen alueellinen ympäristö, eli Etelä-Kaukasian), kansainvälisen alueen tason (suhteet alueiden välillä, eli Kaukasian ympäröivät valtiot) ja globaalin tason (suurvallat kuten Yhdysvallat ja Kiina sekä kansainvälisen järjestelmän rakenteellinen rooli) merkitystä. Kaikki nämä vaikuttavat konkreettisiin turvallisuuskysymyksiin ja alueellisiin turvallisuusdynamiikkoihin.

Kansainvälisen turvallisuuden rakenteissa alueelliset turvallisuuskompleksit muodostavat tärkeän osan, joissa valtiot kommunikoivat keskenään pääasiassa alueen sisäisesti. Naapurivaltioiden pelko ja liittoutumiset ovat keskeisessä roolissa kompleksien muotoutumisessa. Yleensä alueiden rajat ovat selkeästi määriteltyjä maantieteellisiä rajoja, joilla kanssakäyminen on vähäistä tai hallitsevan vallan valtio eristää itsensä muista alueen valtioista. Tämä dynamiikka luo turvallisuusympäristöjä, jotka vaikuttavat alueiden sisäisiin suhteisiin. Alueelliset turvallisuusyhteisöt (RSC) määritellään pysyvinä ystävyyden ja vihamielisyyden kuvioina, jotka ilmenevät subglobaalilla, maantieteellisesti yhtenäisinä turvallisuusriippuvuuden kuvioina. Paikallisen RSC:n erityisluonnetta vaikuttavat usein historialliset tekijät, kuten pitkäaikaiset vihamielisyydet. (Buzan & Wæver 2003, 45.)

Alueellinen sisäinen kilpailu, kuten tämän analyysin yhteydessä Armenian ja Azerbaidzhanin välillä, tarjoaa mahdollisuuksia tai asettaa vaatimuksia suurvalloille/alueellisille suurvalloille tunkeutua alueelle. Voimasuhteiden logiikka kannustaa luonnollisesti paikallisia kilpailijoita hankkimaan apua ulkopuolelta, ja tämän mekanismin kautta paikalliset kilpailun kuvioit kytkeytyvät globaaleihin kuvioihin. (Buzan & Wæver 2003, s. 45–47.)

Alueellisten turvallisuuskompleksien teoriassa keskitytään eri analyysitasojen erottamiseen. Analyysin tasot sisältävät yksiköiden tason, joka käsittää valtiot tai muut verrattain itsenäiset toimijat, sekä alueellisen tason, joka muodostuu maantieteellisesti rajatusta joukosta yksiköitä. Alueellinen taso muodostaa oman rakenteensa, mutta ei toimi itsenäisenä toimijana (Buzan & Wæver 2003, 3–4). Alueellisten turvallisuuskompleksien teorian avulla voidaan tutkia

kansallisen turvallisuuden ja globaalin turvallisuuden välistä dynamiikkaa. Teorian perustajien Buzanin ja Wæverin mukaan kansallinen turvallisuus ei ole itsenäinen analyysitaso, sillä se on suhteellista ympäröivään maailmaan. Toisaalta globaalin turvallisuuden analyysi on haastavaa, koska se on yleisluontoinen eikä heijasta yksittäisten valtioiden todellisuutta. Alueellisen tason tutkimus täyttää tämän analyysin aukon, ottamalla huomioon alueelliset turvallisuusolosuhteet ja yksiköiden näkökulman sekä integroimalla globaalitason mukaan analyysiin. (Buzan & Wæver 2003, 46.)

Alueellinen turvallisuuskompleksi muodostuu vuorovaikutuksessa anarkisen järjestelmän ja sitä seuraavan vallan tasapainon kanssa ja toisaalta myös maantieteellisten etäisyyksien paineen kanssa. Turvallisuuskompleksia määrittävät vihollisuuden ja kumppanuuden melko pysyvät rakenteet, jotka muodostavat alueellisesti rajatut turvallisuuden keskinäisriippuvuuden rakenteet. Historialliset tekijät, kuten pitkään jatkuneet etniset konfliktit tai yhteinen kulttuuritausta, vaikuttavat turvallisuuskompleksin luonteeseen. (Buzan & Wæver 2003, 45–46.)

Teoria on tämän analyysin suhteen varsin antoisa, etenkin kun kyseessä on tietyn alueen tarkastelu. Turvallisuus on keskeinen asia, jota tutkin analyysissäni, ja RSCT:n avulla voisin hahmottaa tarkastelemani alueen geopolitiittista dynamiikkaa juuri turvallistamisen prismaa käyttäen.

3.2 Keskinäisriippuvuus Etelä-Kaukasian turvallisuuskompleksissa

Alueellisen turvallisuuskompleksi teorian yksi keskeisimmistä teeseistä on keskinäisriippuvuuden käsite (interdependence). Keskinäisriippuvuus muodostaa alueellisen turvallisuusdynamiikan ja määrittää, miten alueen valtiot toimivat toistensa kanssa. Keskinäisriippuvuus voidaan jakaa kahteen eri osaan: positiiviseen ja negatiiviseen keskinäisriippuvuuteen. Etelä-Kaukasian turvallisuuskompleksin kontekstissa negatiivinen keskinäisriippuvuus näyttelee merkittävämpää roolia. (Buzan & Wæver, 1998, s. 44.)

Negatiivinen keskinäisriippuvuus viittaa tilanteeseen, jossa valtiot ovat jatkuvassa konfliktissa tai jännitystilassa. Etelä-Kaukasian alueellista turvallisuutta voi kuvailla juuri tämän tyyppisellä negatiivisen keskinäisriippuvuuden dynamiikalla. (Buzan & Wæver, 1998, s. 52–53). Alueella esiintyvät konfliktit, kuten Vuoristo-Karabahin sota, ovat pitkään muokanneet turvallisuuden

tilaa. Vaikka itse sota on tällä hetkellä päätynyt, rauhansopimusta ei ole vielä allekirjoitettu, ja molemmat osapuolet, Armenia ja Azerbaidzhan, aseistautuvat aktiivisesti. Myös valtioiden johtajien retoriikka on sotaisaa ja uhkaavaa. Negatiivinen keskinäisriippuvuus näkyy myös Georgian ja Venäjän välillä, sillä Georgian alueesta yli 20 % (Etelä-Ossetia ja Abkhasia) on de facto itsenäisiä alueita Venäjän tuella. Nämä jännitteet lisäävät alueen epävakautta ja turvallisuushkia.

Kuitenkin Etelä-Kaukasian turvallisuudessa on mahdollista saavuttaa positiivinen keskinäisriippuvuus. Tämä tarkoittaa turvallisuusjärjestelyjä ja liittoumia, joiden tavoitteena on vähentää valtioiden välisiä ristiriitoja ja jännitteitä. Positiivinen keskinäisriippuvuus voidaan saavuttaa rauhansopimusten, kansainvälisten sopimusten, rauhanturvaoperaatioiden ja vastaavien mekanismien avulla. (Buzan & Wæver, 2003, s. 46–47). Tällä hetkellä Armenian ja Azerbaidzhanin välillä käydään neuvotteluja rauhansopimuksesta, ja monet alueelliset sekä kansainväliset toimijat pyrkivät tukemaan näitä aloitteita.

Negatiivisen ja positiivisen keskinäisriippuvuuden dynamiikka heijastuu myös ulkovaltojen rooliin alueella, sillä suurvallat kuten Venäjä, Turkki ja Iran pyrkivät aktiivisesti vaikuttamaan Etelä-Kaukasian turvallisuusjärjestelyihin. Keskinäisriippuvuuden dynamiikka synnyttää regiimejä, jotka muovaavat turvallisuuden olemusta. Näin ollen alueen turvallisuuskompleksi on tiiviisti sidoksissa keskinäisriippuvuuteen. (Buzan & Wæver, 2003, s. 119.)

4 Turvallisuuskompleksin muodostuminen

Buzan ja Wæver jaottelee turvallisuuskompleksin analyysin neljään eri tasoon, jotka ovat vuorovaikutuksessa keskenään. Tasoja voisi analysoida yksitellen, mutta sen tarkoituksena on hahmottaa eri tasojen vuorovaikutuksia. Alueellisten turvallisuuskompleksien tasot koostuvat seuraavista tekijöistä:

- Alueen sisäinen dynamiikka: valtion haavoittuvuus määrittelee sen turvallisuushuolten laadun (Wæver 1989) ja joskus tekee toisesta valtiosta tai valtioryhmästä rakenteellisen uhan, vaikka sillä tai heillä ei olisi vihamielisiä aikeita.
- Valtioiden väliset suhteet luovat alueen käsitteen. (ks. vihollis/ystävyysuhde)
- Alueen vuorovaikutus naapurialueiden kanssa
- Globaalien suurvaltojen vaikutus alueeseen ja alueellisten sekä suurvaltojen välinen suhde. (Buzan & Wæver 2003, 51.)

Nämä neljä eri tasoa muodostavat yhdessä alueellisen turvallisuuden struktuurin. Buzan ja Wæver huomauttavat, että samanlaisen rakenteen voisi hyödyntää alakomplekseihin, joka on tämän tutkimuksen kannalta tärkeä huomio. Alakompleksit edustavat erityisiä turvallisuusriippuvuuden malleja, jotka ovat kuitenkin osa laajempaa RSC:n määrittelemää kokonaisuutta. Selkeä esimerkki on Etelä-Kaukasian turvallisuuskompleksi, joka edustaa juuri tätä mallia. Alakompleksien hyväksyminen teorian tasolla auttaa vähentämään ongelmia teorian soveltamisessa. (Buzan & Wæver 2003, 52.)

Analyysi tarjoaa järjestelmällisen tavan yhdistää sisäiset olosuhteet, alueelliset suhteet, alueiden välinen vuorovaikutus ja globaalien voimien rooli. Alueelliset konfliktit muokkaavat globaalien voimien väliintuloa alueella, ja alueelliset kilpailukuvat voivat linjautua globaalien voimien kanssa.

Buzan ja Wæver määrittelevät turvallisuuskompleksin viisi eri tasoa. Niihin kuuluu muun muassa seuraavat: sotilaallinen, poliittinen, taloudellinen, yhteiskunnallinen ja ympäristösektori. (Buzan & Wæver 2003,51). Nämä tekijät määräävät alueen vuorovaikutusta ja luovat turvallisuuskompleksin. Tutkimuksessani tulen keskittymään enemmän sotilaallisiin, poliittisiin ja taloudellisiin sektoreihin, sillä kaikkien näiden sektorien tutkiminen ja analysointi on fyysisesti mahdotonta tässä kandidatukseni. Jokaisen sektorin kohdalla tuon virallisen turvallisuusdokumentin esille, jotka tukevat sektorin määritelmän. Dokumentit on otettu kukin maan ministeriöiden virallisilta sivuilta. Huomioitavaa on se, että Etelä-Kaukasian valtioiden viralliset dokumentit liittyen turvallisuuteen, ovat aika lailla samankaltaisia. On huomioitava myös, että jotkut viralliset dokumentit voivat sisällöltään tarkoittaa jotain muuta kuin mitä valtion todelliset teot lopulta ovat.

4.2 Etelä-Kaukasian turvallisuuskompleksin muodostuminen

Neuvostoliitto loi oman hierarkkisesti jäsenneilyn turvallisuuskompleksinsa. Sen hajoamisen jälkeen entisen Neuvostoliiton alue vajosi anarkiaan, mikä johti erilaisten alakompleksien muodostumiseen (Eyvazov, 2011, 5). Venäjän ympärille muodostuneisiin alakomplekseihin kuuluvat esimerkiksi Baltian valtiot, Ukraina, Valko-Venäjä, Moldova, Etelä-Kaukasia ja Keski-Aasia (Kivistö, 2018, 25). Vaikka Euroopan alakompleksit ovat sulautuneet osaksi EU ja Natoa, mikä tekee niiden erottamisesta vaikeampaa, Etelä-Kaukasia ja Keski-Aasia

muodostavat selkeämmän alakompleksin, joka on osa entisen Neuvostoliiton ja nykyisen Venäjän laajempaa turvallisuuskompleksia. (Djannatov, 2014).

Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen alueen valtiot joutuivat anarkistiseen tilaan, mikä johti uusien alakompleksien muodostumiseen. Etelä-Kaukasian valtiot kävivät keskinäisiä sotia ja solmivat diplomatia- ja taloussuhteita muiden valtioiden, liittoumien tai organisaatioiden kanssa. Venäjän vaikutusvalta Etelä-Kaukasialla on pitkään ollut hallitseva, mutta viime vuosina tämä asema on heikentynyt. (Djannatov, 2014.) Vuoden 2008 Venäjän ja Georgian konflikti, Armenian samettivallankumous vuonna 2018, sekä vuoden 2020 Vuoristo-Karabahin sota ovat osoituksia siitä, että alakompleksin sisäinen dynamiikka on muuttumassa. Näiden syysseuraus-suhteita käsittelem tarkemmin analyysiosiossa.

Buzan ja Wæver ovat aiemmin luokitelleet Etelä-Kaukasian alakompleksiksi, mutta viime vuosina on ilmennyt viitteitä siitä, että alue on siirtymässä kohti itsenäisempää kompleksia. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on edelleen vähentänyt Venäjän vaikutusvaltaa Etelä-Kaukasiassa, mikä on johtanut muiden alueellisten ja ulkopuolisten toimijoiden, kuten Turkin ja Iranin, kasvavaan kiinnostukseen. Iran pyrkii turvaamaan pohjoisrajansa ja estämään ulkopuolisten valtioiden vaikutusvallan kasvun Kaukasiassa, kun taas Turkin tavoitteena on luoda suora tieyhteys Azerbaidzhaniin ja edelleen Keski-Aasiaan, mikä tukee sen panturkistista agenda. Venäjän pyrkimys alueella on selvä ja se pyrkii säilyttämään oman hegemonisen aseman Kaukasialla. (vrt. Buzan & Wæver 2003, 421–424).

5 Aineisto ja metodi

Tutkimuksen metodina hyödynnän sisällönanalyysiä. Sisällönanalyysi on laadullisen tutkimuksen menetelmä, jolla tutkitaan kirjallista materiaalia systemaattisesti ja objektiivisesti. Tätä menetelmää voidaan soveltaa monenlaisiin tutkimuksiin joko päämetodina tai osana laajempaa teoreettista viitekehystä. Sisällönanalyysin vahvuutena on sen soveltuvuus erilaisten tutkimusaiheiden tarkasteluun kirjallisen aineiston avulla. Menetelmä edellyttää tutkijalta suunnitelmallisuutta ja johdonmukaisuutta, jotta tutkimus pysyy tiukasti määritellyssä tarkastelunäkökulmassa ja tuottaa merkityksellisiä johtopäätöksiä. (Eskola & Suoranta 1996, 164–165.)

Tutkielman aineisto tulee koostumaan monista eri lähteistä. Primäärisenä aineistona olen valinnut Etelä-Kaukasian valtioiden ulkoministeriön sivulta löytyvän kansallisen turvallisuuden konsepteja. Tutkimuksen teoreettisen osuuden hyödynnän Barry Buzanin ja Ole Wæverin kirjan *Region and power* (2003). Samalla hyödynnän kyseisen kirjan Etelä-Kaukasian osion analyysin tulkitsemisen. Tutkimuksen rakenne mallinna hyödynnän Suvi Kivistön *Pro Gradu* tutkielmaa: *Onko Keski-Aasiassa turvallisuutta? Keski-Aasian alueellinen turvallisuus Kazakstanin näkökulmasta tarkasteltuna* (2018). Kivistön tutkielman teema on hyvin läheinen tämän tutkielman kanssa ja olen saanut paljon hyödyllisiä ideoita siitä, nimenomaan rakenteiden kanssa. Tutkielmani muu aineisto koostuu artikkeleista, uutisista ja tilastoista. Pyrin hyödyntämään venäjän ja azerinkielisiä artikkeleita. Jotta tutkielman objektiivisuus säilyisi, tavoitteena on hyödyntää kolmen Etelä-Kaukasian valtioiden etnisyyksien artikkeleita sekä muita asiapapereita. Haluaisin huomauttaa, että sekä viralliset dokumentit ministeriössä että artikkeleissa eivät välttämättä vastaa täysin todellisuutta. Kaukasian alueella on yhä aktiivisia konflikteja ja konfliktin tilassa esiintyy huomattavasti propagandaa. Tämä vaikeuttaa tutkielman objektiivisuutta, mutta pyrkimyksenä on juuri löytää faktatieto, joka on hyvin prosessoitu ja verrattu muihin lähteisiin.

6 Analyysin lähtökohdat

Tämän tutkielman tarkoituksena on analysoida Etelä-Kaukasian geopoliittisia muutoksia toisen Vuoristo-Karabahin sodan jälkeiseltä ajalta. Keskeisenä painopisteenä ovat turvallisuuskysymykset ja uudet uhat, joihin alue saattaa joutua. Analyysin toinen lähtökohta on tuoda esiin alueella tapahtuneet merkittävimmät muutokset. Hyödyntämällä erilaisia aineistoja pyrin erittelemään Etelä-Kaukasian geopoliittisia muutoksia. Analyysin voi kuitenkin vaikuttaa tilanteen jatkuva muutos, sillä Etelä-Kaukasia on tällä hetkellä voimakkaan turbulenssin keskiössä, ja päivittäiset poliittiset muutokset ovat yleisiä. Tämä luonnollisesti vaikuttaa tutkielmaani, mutta tavoitteena on keskittyä merkittävimpiin asioihin ja selvittää turbulenssin syitä sekä mahdollisia tulevaisuuden näkymiä. Tiedostan myös, että tämä tutkielma tarjoaa varsin rajatun näkökulman valittuun aiheeseen. Tämän vuoksi monet asiat jäävät mainitsematta, ja erityisesti Georgian osuus käsitellään lyhyesti ja pintapuolisesti. Kuitenkin noudattaen alueellisen turvallisuuskompleksin teoriaa, en voi täysin rajata pois yhtäkään Etelä-Kaukasian valtiota.

Analyysissä vertailen myös Buzanin ja Wæverin kirjassa *Regions and Powers* (2003) kuvailemaa Etelä-Kaukasian alueellista turvallisuuskompleksia. Kirjan julkaisemisen jälkeen

sekä alueella että maailmalla on tapahtunut suuria muutoksia, ja analyysin tarkoituksena on eritellä ja tuoda esille näitä muutoksia.

Buzan ja Wæver väittävät, että Kaukasian turvallisuustilanne ei kehittynyt uudeksi "suureksi peliksi". Heidän mukaansa uusien valtioiden kestävyys on yllättänyt monia, ja konfliktit johtuvat nykyään ensisijaisesti paikallisista toimijoista. Kaukasia pidetään monimutkaisena alueellisena kokonaisuutena, joka toistaa historiallisia eristäytymisroolejaan. Vaikka Venäjän vaikutusvalta on edelleen vahva, ja IVY-maiden politiikka toimii ensisijaisena foorumina, alue pysyy Neuvostoliiton jälkeisen turvallisuuskompleksin alakompleksina. (Buzan, Barry & Wæver, Ole, 2003, 421–424.)

Vuonna 2008, kun Etelä-Ossetian separatistit pyysivät Venäjän apua ja Venäjä aloitti täysimittaisen sodan Georgiassa, Kaukasian poliittinen tilanne muuttui merkittävästi. Georgian suhteet länsimaihin lämpenivät, ja Venäjä sai uuden vihollisen etelärajoilleen. Georgia sijaitsee strategisesti tärkeällä alueella, ja sen hallinta on osa Venäjän turvallisuusstrategiaa. (De Waal, Thomas 2010, 190–195.)

Azerbaidzhan oli hiljattain alkanut määritellä ulkopoliittisia linjauksiaan, joiden keskeisenä tavoitteena oli ylläpitää tasapainoista politiikkaa sekä lännen että idän kanssa. Azerbaidzhan päätti lähentyä Turkkiä, joka oli sille kulttuurisesti läheinen valtio. Samalla Azerbaidzhan energia- ja putkilinjaintressit vaikuttivat merkittävästi maan poliittisen johdon päätöksiin. (Cornell, Svante E. 2001, 201–208.)

Armenian suhde Venäjään oli kaikista Kaukasian maista lämpimin, ja Armenia on osa Kollektiivista turvallisuusjärjestöä (CSTO, 2014). Venäjän dominanssi alueella oli kiistaton. Tämä tilanne kuvasi hyvin Buzanin ja Wæverin mainitsemaa Kaukasian alakompleksisuutta osana Venäjän turvallisuuskompleksia. Venäjän harjoittama "hajota ja hallitse" -politiikka Azerbaidzhanin ja Armenian kanssa sekä Georgian alueiden valtaaminen antoivat Venäjälle alueen hallitsijan aseman.

Alueen poliittinen dynamiikka ei kuitenkaan ole täysin Venäjän toimista riippuvainen. Etelä-Kaukasian strateginen sijainti sekä Turkin ja Iranin välinen kilpailu vaikuttavat suoraan alueen kehitykseen. Näiden maiden tavoitteena on ajaa omia etujaan hyödyntämällä Etelä-Kaukasian valtioiden välisiä erimielisyyksiä ja konflikteja. (ICG, 2021). Alueella vallitsee anarkistinen järjestelmä, jossa kolme valtiota on pirstaloituneita, eikä merkittävää poliittista yhteistyötä ole saavutettu. Ainoastaan Georgia ylläpitää hyviä suhteita sekä Azerbaidzhanin että Armenian

kanssa. Georgia on myös osoittanut kiinnostusta toimia rauhanneuvottelijana, mutta pienenä valtiona sillä ei ole riittävää auktoriteettia toimia tehokkaana rauhanneuvottelijana. (European Council on Foreign Relations, 2021). Tämä osoittaa ideatasolla sen, että Etelä-Kaukasian valtioilla on jonkin verran näkemystä siitä, että yhteistyö voisi toimia, ja että tulevien geopoliittisten muutosten keskiössä saattaisi olla juuri valtioiden välinen yhteistyö. Buzanin ja Wæverin käsitys ystävyys- ja vihollisuussuhteista (amity/enmity) kuitenkin estää näitä tavoitteita.

Ei voi sivuuttaa sitä tosiasiaa, että Venäjän poliittinen voima Etelä-Kaukasialla on valtava. Esimerkiksi Vuoristo-Karabahin konflikti osoitti, kuinka Venäjä kykenee hallitsemaan aluetta, ja kuinka muutosten ohjenuorana toimii juuri Venäjän federaatio. (International Crisis Group, 2023). Armenian samettivallankumouksen jälkeen vuonna 2018 Armenian ja Venäjän suhteet saivat uudenlaisen käänteen. Kremlillä ei miellyttänyt opposition nousu CSTO-jäsenvaltiossa. Armenian pääministerin Nikol Pashinyanin lähentyminen lännen kanssa ja Karabahin klaanin vallan heikentyminen suututtivat Moskovaa. Armenian ja Venäjän suhteet alkoivat viilentyä siitä lähtien, ja tällä hetkellä suhteet ovat entisestään heikentyneet. (Terzyan, 2022, 151–165.)

Samaan aikaan Azerbaidzhanin maltti alkoi vähetä, ja maan sisäpolitiikassa oli kriisi. Pandemia sekä poliittinen ja taloudellinen stagnaatio uhkasivat Azerbaidzhanin poliittista järjestelmää. Seurauksena olisi saattanut olla vallankaappaus, joka olisi voinut tuoda suuremman sekasorron alueelle. Näin ollen Moskova antoi niin sanotusti vihreän valon sodan alkamiseen. Moskovan tarkoituksena oli välttää mahdollinen vallankumous Azerbaidzhanissa ja synnyttää Armeniassa oma vastavallankumous, jossa valtaan nousisivat Venäjämieliset voimat. Samalla konfliktin kontrollointi mahdollistaisi myöhemmin venäläisten rauhanturvaajien asettuminen Vuoristo-Karabahiin ja tämä toiminta olisi syventänyt Venäjän vaikutusvaltaa alueella.

7 Muutosten aika: Toinen Vuoristo-Karabahin sota ja sen seuraukset

Etelä-Kaukasian kolmekymmentä vuotta kestänyt status quo muuttui perusteellisesti, kun Azerbaidzhanin ja Armenian välillä syttyi uudelleen sota kiistellystä Vuoristo-Karabahista. Vuonna 2020 Azerbaidzhan onnistui valtaamaan lähes koko kiistellyn alueen, ja tulitauko saavutettiin Venäjän välityksellä. Tämän myötä Venäjä asetti rauhanturvaajansa Vuoristo-Karabahiin, joissa heidän oli tarkoitus pysyä vuoteen 2025 asti (Yavuz, M.H. & Gunter, M.M. 2023).

Vaikka syksyllä 2020 Moskova vaikutti hallitsevan tilannetta, alueelle alkoi kuitenkin ilmaantua merkkejä muuttuneesta voimadynamiikasta. Turkin asevoimien ilmestyminen Etelä-Kaukasukselle oli merkittävä muutos alueen geopoliittisessa tilanteessa. Ennen konfliktin puhkeamista Azerbaidzhan ja Turkki suorittivat yhteisiä sotaharjoituksia, ja Turkki sijoitti F-16-hävittäjiään Azerbaidzhan Ganjan kaupunkiin, mikä oli selkeä viesti Venäjälle ja Iranille siitä, että Turkki oli valmis seisomaan Azerbaidzhanin takaajana. Tämä osoitti uutta tasoa Azerbaidzhan ja Turkin yhteistyössä sekä Turkin halua vahvistaa vaikutusvaltaansa alueella (Pashayeva, G. 2022.)

Tulitauon jälkeen venäläiset rauhanturvaajat ottivat haltuunsa noin 20 prosenttia Vuoristo-Karabahin alueesta, jättäen separatistien hallintaan osia alueesta, mukaan lukien pääkaupunki Stepanakert/Khankendi. Vaikka konfliktin aktiiviset taistelut päättyivät, jännitteet jatkuivat, mikä teki pysyvän rauhan saavuttamisesta hankalan. Samalla Turkki ja Venäjä perustivat Agdamiin (kaupunki Vuoristo-Karabahissa) yhteisen tarkkailukeskuksen valvomaan tulitauon noudattamista, mikä osoitti, että Venäjä ei ollut enää alueen ainoa hegemoninen voima (CMI, 2023).

Armenian ja Venäjän väliset suhteet, jotka olivat heikentyneet jo vuodesta 2018 alkaen, heikkenivät entisestään sodan myötä. Armenian johto ja kansa syyttivät Venäjää passiivisuudesta konfliktin alkuvaiheessa, mikä johti laajoihin mielenosoituksiin Jerevanissa. Armenian kansa jakautui, ja osa syytti Venäjää passiivisuudesta, kun taas toiset säilyttivät venäjämielisyytensä. Mielenosoitukset huipentuivat, kun kansa valtasi parlamentin ja hyökkäsi ulkoministeri Ararat Mirzoyanin kimppuun (Armenpress, 2020.) Tilanne olisi voinut johtaa vallankaappaukseen, mikä olisi saattanut olla Venäjälle edullinen skenaario, kun otetaan huomioon Nikol Pashinyanin länsimielisen politikoinnin (Tonoyan, A. 2022).

Toinen Vuoristo-Karabahin sota oli merkittävä katalyytti alueen geopoliittisille muutoksille, mutta se ei ollut ainoa tekijä. Vuonna 2022 syttynyt Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan lisäsi alueen epävakautta. Tämä sota, jolla on laajempi globaali merkitys, heikensi Venäjän resursseja ja kykyä ylläpitää hegemonista asemaansa Etelä-Kaukasialla. Venäjän kyvyn heikentyessä myös sen vaikutusvalta alueella väheni, mikä muutti alueellista tasapainoa. (Mankoff, J. 2021.)

Etelä-Kaukasian valtiot reagoivat muutoksiin omilla tavoillaan. Azerbaidzhanin ulkopoliittikka perustuu pragmaattisuuteen ja tasapainotteluun eri valtioiden välillä. Sen tärkeimpiä tavoitteita ovat separatistien poistaminen Vuoristo-Karabahista ja venäläisten rauhanturvaajien vetäytyminen alueelta, jotta Venäjän vaikutusvalta Vuoristo-Karabahin poliittisessa

dynamiikassa ei kasvaisi. Azerbaidzhanin kolmas tavoite, Zangezurin käytävän avaaminen, on myös keskeinen. Tämä käytävä yhdistää manner-Azerbaidzhanin Nakhcivan-enklaviin ja avaa suoran maayhteyden Turkkiin, jolla on strategisia ja ideologisia ulottuvuuksia (CMI, 2023.)

Zangezurin käytävä on herättänyt huolta paitsi Armeniassa myös Iranissa. Iran vastustaa Turkin vaikutusvallan laajenemista ja Armenian eristämistä. Iranin ja Armenian läheiset suhteet perustuvat tiiviiseen taloudelliseen yhteistyöhön ja yhteisiin strategisiin etuihin. Iranin suurimmat huolet liittyvät sen pohjoisrajojen vakauteen ja mahdollisiin nationalistisiin levottomuuksiin erityisesti maan pohjoisosissa, joissa asuu suuri määrä azerivähemmistöä. Lisäksi Azerbaidzhan ja Israelin välinen yhteistyö aiheuttaa Iranille vakavaa huolta alueen turvallisuudesta.

8 Poliittinen, Sotilaallinen ja taloudellinen sektori

Poliittinen sektori alueellisen turvallisuuskompleksin kontekstissa on ydin tekijä valtioiden vuorovaikutussuhteissa. Etelä-Kaukasian valtioiden poliittiset rakenteet eroavat huomattavasti toisistaan. Georgia on demokraattisin näistä valtioista ja Armenia on siirtymässä kohti demokraattisempaa hallintomuotoa. Vaikka nämä valtiot eivät ole täysin demokraattisia, niissä on kuitenkin saavutettu jonkinlaisia demokraattisia instituutioita. Sen sijaan Azerbaidzhan on autoritaarinen valtio, ja nykyisissä tendensseissä autoritarismi näyttää syvenevän entisestään. Democracy Index 2022 -raportin mukaan Armenia sijoittuu sijalle 39 (indeksiarvo 6,75) 137 maan joukossa ja Georgia sijalle 54 (6,10), kun taas Azerbaidzhan on sijalla 108 (3,58). (Democracy Index 2022.)

Sotilaallinen sektori Etelä-Kaukasian alueellisen turvallisuuskompleksin kontekstissa on merkittävä tekijä, sillä alueella on meneillään yhä aseellisia konflikteja kuten esimerkiksi Armenian ja Azerbaidzhanin välillä sekä Georgian jäätyneet konfliktit Etelä-Ossetiassa ja Abhasiassa. Sotilaalliset doktriinit määräävät pitkälti alueen turvallisuuden dynamiikkaa ja viime vuosikymmenien aikana on huomattavissa, miten Etelä-Kaukasian valtiot aseistuvat ja hankkivat sotilaallisia varusteita ympärimaailmaa. Sotilaallinen yhteistyö Naton kanssa on myös tärkeä tekijä, ja alueen kolme valtiota pyrkivät edistämään sotilaallista yhteistyötä juuri Naton kanssa. On huomioitavaa myös Venäjän sotilaallinen läsnäolo alueella, joka vaikuttaa suoraan alueen turvallisuuden doktriineihin.

Taloudellinen sektori on myös keskeinen tekijä Etelä-Kaukasian turvallisuuskompleksissa, ja sillä on merkittävä vaikutus alueen ulkopoliitiikkaan. Etelä-Kaukasian strateginen sijainti tekee siitä globaalin politiikan kannalta tärkeän solmukohdan. Alueen läpi kulkevat reitit houkuttelevat erilaisia valtioita ja organisaatioita, sillä ne tarjoavat turvallisen väylän energiavarantojen, kuten kaasu- ja öljyputkistojen, kuljetukselle. Kaukasian taloudellinen potentiaali tunnistettiin jo 1990-luvulla Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen, mutta sen merkitys jäi suhteellisen rajalliseksi. Kuitenkin maailmanpoliittisen tilanteen muuttuessa, erityisesti Venäjän hyökkäyssodan Ukrainaa vastaan alettua, Etelä-Kaukasian alueen merkitys kasvoi. Euroopan unionille alue on tärkeä energiansaannin kannalta, Venäjälle se tarjoaa väylän sanktioiden kiertämiseen ja kaupankäynnin ylläpitämiseen Iranin ja Lähi-idän kanssa, kun taas Kiinalle alue tarjoaa vakaamman kauppareitin Eurooppaan. (Vrt., Carnegie Europe, 2023, Clingendael Institute, 2023).

8.1 Poliittinen sektori

Azerbaidzhanissa valta on keskittynyt presidentti Ilham Alijevin ja hänen perheensä käsiin. Tämän vuoden helmikuussa hänet valittiin jälleen presidentiksi jo viidennen kerran (Le Monde, 2024). Autoritaarinen asema ei kuitenkaan estä Azerbaidzhania tekemästä yhteistyötä demokraattisten valtioiden kanssa, ja sillä on hyvät poliittiset sekä taloudelliset suhteet esimerkiksi Israelin ja Iso-Britannian kanssa. Azerbaidzhanin läheisin liittolainen on kuitenkin Turkki, jonka kanssa sillä on läheiset kielelliset ja kulttuuriset siteet. Azerbaidzhan pyrkii pitämään tasapainoiset suhteet lännen ja Venäjän kanssa, ja sen ulkopoliitiikkaa ohjaa pitkälti pragmaattinen lähestymistapa. (vrt. Wrobel, 2023, 9.)

Armenian sisä- ja ulkopoliitiikka ovat kokeneet pitkäaikaista turbulenssia, joka sai alkunsa vuonna 2018 tapahtuneesta niin kutsutusta Samettivallankumouksesta. Tämä vallankumous johti siihen, että maata pitkään hallinnut Karabahin klaani, jonka johdossa oli Serj Sargisyan menetti poliittisen valta-asemansa, ja valtaan nousi oppositiopuolueen johtaja Nikol Pashinyan. Pashinyanin johtama hallitus aloitti merkittäviä taloudellisia, sosiaalisia ja sotilaallisia uudistuksia samalla, kun Armenian ulkopoliitiikan suunta alkoi muuttua. (Terzyan 2022, 151.)

Pashinyan pyrki vähentämään Armenian riippuvuutta Venäjästä samalla lähentyen EU:ta ja Yhdysvaltoja, mikä heikensi Armenian suhteita Venäjän kanssa. Tämän suunnanmuutoksen seurauksena Azerbaidzhan aloitti sotatoimet Vuoristo-Karabahissa syksyllä 2020 ja onnistui valtaamaan merkittäviä kiisteltyjä alueita Vuoristo-Karabakhissa. Armenia menetti täysin

Vuoristo-Karabahin kontrollin syyskuussa 2023. Tämä kriisi on jättänyt voimakkaat jäljet Armenian yhteiskunnassa. Muutoksen ajoitus oli epäonninen, sillä se osui yhteen koronapandemian kanssa, mikä edelleen heikensi Armenian taloutta. (Wrobel 2023, 7; Terzyan 2022, 152.)

Georgia on ollut poliittisten turbulenssien keskiössä erityisesti vuoden 2008 Venäjän hyökkäyksen jälkeen. Tämä muutti merkittävästi valtion ulkopolitiittista suuntausta, ja siitä lähtien Yhdysvallat ja Euroopan unioni ovat olleet läheisiä kumppaneita Georgialle. Vuonna 2016 Georgia solmi Euroopan unionin kanssa assosiaatiosopimuksen, jonka tavoitteena oli syventää Georgian poliittista yhteistyötä ja taloudellista integraatiota EU:n kanssa. Maaliskuussa 2022 Georgia haki EU:n jäsenyyttä, ja EU:n huippukokous ilmoitti kesäkuussa 2022 olevansa valmis myöntämään Georgian EU:n ehdokasvaltion aseman. (European Council 2023b). Lisäksi Georgia ylläpitää hyviä poliittisia ja taloudellisia suhteita Azerbaidžhanin ja Turkin kanssa. (Kogan, 2023, 3).

8.2 Sotilaallinen sektori

Sotilaallinen sektori käsittelee suhteita, joissa käytetään sotilaallista voimaa ja pakkotoimia alueellisen turvallisuuden suojelemiseksi. Valtion johto ja valtaeliitti ovat keskeisiä turvallisuutta edistäviä toimijoita tällä sektorilla. Turvallistamistoimet kohdistuvat yleensä ulkoisiin uhkiin ja vaativat tasapainoilua todellisten ja kuviteltujen uhkien välillä. Sotilaallinen voima ja turvallistaminen eivät automaattisesti korreloi keskenään. Sotilaallinen sektori toimii omilla ehdoillaan, mutta kansainvälisissä suhteissa se on tiiviisti sidoksissa poliittiseen sektoriin. (Buzan, Wæver & de Wilde 1998, 49–51.)

Armenian ja Azerbaidžhanin kansallisen turvallisuuden sotilaallinen sektori käsittelee virallisissa dokumenteissaan konflikteja, jotka pitkälti liittyvät juuri Vuoristo-Karabahiin ja alueelliseen koskemattomuuteen. Georgian kohdalla viralliset dokumentit liittyen sotilaallisiin sektoreihin, käsittelee konfliktia Venäjän kanssa ja sen tuottamisista uhkista. Molempien maiden sekä Georgian dokumenteissa korostuu yhteistyö Naton kanssa. Seuraavaksi esitän muutaman esimerkin.

- Armenia: ”Puolustus- ja turvallisuusalalla Armenia keskittyy sotilaallisen yhteistyön kehittämiseen Venäjän kanssa, mukaan lukien kollektiivisen puolustuskyvyn

laajentaminen. Lisäksi Armenia pyrkii puolustussektorin uudistamiseen ja osallistuu kansainvälisiin rauhanturvatehtäviin, erityisesti yhteistyössä Naton kanssa”.¹

- Azerbaidzhan: ”Azerbaidzhanin kansallisen turvallisuuden käsite perustuu keskeisesti seuraaviin tekijöihin: strateginen sijainti Euro-Atlanttisella alueella, ulkoinen riippuvuus poliittisesti, sotilaallisesti ja taloudellisesti, alueelliset konfliktit ja alueellinen aseistaminen.”.²
- Georgia: ”Euroopan integraatioprosessien laajentaminen on tärkeää Georgian turvallisuuden kannalta, koska Georgia kuuluu Euroopan ja euroatlanttisen alueen osaksi. Näin ollen Naton ja Euroopan unionin laajentuminen itään on tärkeää Georgian kannalta.”³

Asevoimia Azerbaidzhan on kehittänyt vuosikymmeniä, ja arvioitu vuotuinen budjetti vuodelle 2024 on noin 3,77 miljardia dollaria. (Caspian news 28, 2023). Azerbaidzhanin öljy- ja kaasuntuotannon ansiosta se kykenee ylläpitämään alueen suurinta asevoimaa. Azerbaidzhan tekee tiivistä yhteistyötä NATO-valtion Turkin kanssa, ja vuonna 2021 valtiot sopivat "Shushajulistuksesta". Tällä sopimuksella Azerbaidzhan ja Turkki sopivat yhä tiiviimmästä yhteistyöstä asevoimien kehittämisessä ja puolustuksessa. Lisäksi Turkilla on aikomus rakentaa sotilastukikohta Azerbaidzhanin maaperälle, mikä ei miellytä Venäjää ja Irania. (Wrobel 2023, 7–8.)

Armenian politiikka ja asevoimat ovat kokeneet merkittäviä muutoksia vuodesta 2018 lähtien. Armeniaa hallitsi aiemmin niin kutsuttu Karabahin-klaani, johon kuuluivat entiset presidentit kuten Kocharyan ja Sarkisyan. Näitä presidenttejä on syytetty korruptiosta ja liiallisesta yhteistyöstä Venäjän kanssa, mikä on johtanut Armenian riippuvuuteen Venäjästä. Armeniassa sijaitsee kaksi venäläistä sotilastukikohtaa: Venäjän 102. sotilastukikohta Gyumrissa ja Venäjän 3624. lentotukikohta Jerevanissa. (Meister 2021, s. 8.) Armenia kuuluu myös kollektiiviseen turvallisuusjärjestöön (CSTO, 2014). Kuitenkin Armenia on tällä hetkellä jäädyttänyt oman jäsenyytensä organisaatiossa, koska se kokee järjestön kyvyttömäksi turvaamaan Armenian turvallisuutta. (Radio Liberty. 23.2.2024). Tämä näkyi eteenkin viime

¹ mfa.am, 2020. huom. Tekijän käännös

² National Security Concept of the Republic of Azerbaijan, 2007. huom. Tekijän käännös

³ mfa.gov.ge. huom. Tekijän käännös

vuoden syyskyyän Azerbaidzhanin sotilaallisessa operaatiossa, jonka aikana se sai täysi hallinnan Vuoristo-Karabahista, ja Venäjän rauhanturvaajat eivät estäneet sitä.

Georgia on jo pitkään pyrkinyt yhdenmukaistamaan puolustusvoimiaan NATO-standardien kanssa ja on tehnyt yhteistyötä muun muassa Yhdysvaltojen sekä muiden eurooppalaisten valtioiden kanssa. Georgia on osallistunut moniin Naton yhteisiin sotilaallisiin harjoituksiin. Vaikka kehitys alkoi jo 2000-luvun alussa, merkittävä muutos tapahtui vuoden 2008 sodan jälkeen, jolloin Georgian suuntaus kohti länsimaisia puolustusrakenteita vahvistui entisestään (Wrobel, 2023, 8.)

8.3 Taloudellinen sektori

Taloudellinen sektori käsittelee kaupankäyntiin, tuotantoon ja rahoitukseen liittyviä suhteita. Taloudellisen turvallisuuden käsite on ristiriitainen ja politisoitunut kapitalistisessa talousjärjestelmässä. Se liittyy valtion talouden ja sotilaallisen voiman suhteeseen, taloudelliseen riippuvuuteen maailmanmarkkinoista sekä pelkoon maailmantalouden vakavista kriiseistä. Sektorilla voi olla muitakin referenttikohhteita kuin valtio, kuten yhteiskuntaluokka tai globaali talousjärjestelmä. Taloudellinen turvallisuus vaikuttaa muihin turvallisuuden sektoreihin voimakkaasti, ja se liittyy usein muiden sektoreiden selviytymiseen. (Buzan, Wæver & de Wilde 1998, 98, 100).

Globaalisen politiikan sekä maailman talouden kontekstissa Etelä-Kaukasia pelaa tärkeän roolin sen strategisen sijainnin takia. Alue jakaa manteria ja eri suurvaltojen intressejä. Kaukasian antamat kommunikaatioverkostot mahdollistavat kaasun sekä öljyn kuljetuksen Aasiasta Eurooppaan (idästä länteen) sekä pohjoisesta etelään (Venäjän ja Iranin putket yhdistettynä Intian valtameren). Tutkimuksessa olen tuonut esille alueen strategisen sijainnin tärkeyden, ja josta on tulossa merkittävä taloudellinen kulkuväylä. Seuraavissa dokumenteissa tuon esille Etelä-Kaukasian valtioiden kansallisen turvallisuuden taloudelliset osa-alueet. Huomioitavaa on se, että tuon vain yksittäisiä virallisia asiakirjoja, jota koen asiasisällöltään merkittävinä.

- Azerbaidzhan: ”Azerbaidzhanin ulkoinen riippuvuus voi vaarantaa maan kansalliset edut erityisesti taloudellisesti”.⁴
- Armenia: Armenia on aktiivinen toimija ja aloitteentekijä Euraasian talousliitossa, ja se pitää integraatioprosesseja tärkeinä. Taloudellisten yhteistyömuotojen kehittäminen muiden alueiden ja EAEU:n talouksien ja talousyksiköiden välillä on keino laajentaa Armenian mahdollisuuksia kansainvälisessä taloudellisessa yhteistyössä.⁵
- Georgia: Georgia korostaa transit-roolinsa merkitystä ja osallistuu aktiivisesti kansainvälisiin energian, kuljetuksen ja viestinnän hankkeisiin.⁶

Azerbaidzhan on Etelä-Kaukasian väkiluvultaan ja pinta-alaltaan suurin valtio. Valtion talous perustuu pitkälti öljyn ja kaasun vientiin. Vuonna 2022 Euroopan unioni solmi kaasusopimuksen Azerbaidzhanin kanssa, jonka tarkoituksena on tuplata kaasun viennin Eurooppaan. (Euroopan parlamentti, E-002299/2023). Azerbaidzhanille on elintärkeää saavuttaa taloudellinen ja poliittinen turvallisuus säilyttämällä strateginen autonomia, jota se kykenee ylläpitämään kaasu- ja öljyresursseillaan. (Mfa.gov.az, 2024).

Taloudellisesti Armenia on ollut varsin riippuvainen Venäjästä ja Iranista. Maantieteellisesti Armenian tilanne on epäedullinen, sillä lännestä Turkki on sulkenut rajansa ja idästä Azerbaidzhan. Näin ollen Armenian ainoa vaihtoehto käydä kauppaa on Venäjä ja sekin Georgian kautta, jonka suhteet Venäjän kanssa on hyvin huonoja, ja Iran, joka on länsimaiden sanktioilla.

Vuonna 2015 Armenia liittyi Venäjän johtamaan Euraasian talousliittoon (EAEU). Tämän seurauksena maa joutui kieltäytymään allekirjoittamasta assosiaatiosopimusta EU:n kanssa. (Zabakhidze et al. 2019, 3). Armenian taloudellinen riippuvuus Venäjältä lisääntyi merkittävästi Ukrainan sodan alkaessa. Armenian tuotteiden vienti Venäjälle oli arvioiltaan noin 3.36 miljardia dollaria, joka tekee prosentteissa noin 23,5 %. (OECD 2023a). Esimerkiksi jos tätä lukua vertaa Armenian vientiin Euroopan maihin, niin luku vähenee kymmenellä prosentilla. Tällä hetkellä Armenia pyrkii lisäämään kauppaa EU:n ja muiden ei-alueellisten valtioiden kanssa, kuten Intian.

⁴ National Security Concept of the Republic of Azerbaijan, 2007. huom. Tekijän käännös.

⁵ mfa.am, 2020. huom. Tekijän käännös

⁶ mfa.gov.ge. huom. Tekijän käännös

Georgian rooli Etelä-Kaukasialla on suuri, sillä sen kautta kulkee kaasu- ja öljyputket sekä muut tavarat Azerbaidzhanista ja Aasiasta Eurooppaan. Georgia on myös alueen linkittäjä, koska sillä on hyvät suhteet Armenian, Azerbaidzhanin ja Turkin kanssa. (Zabakhidze et al. 2019, 3).

9 Alueellisen turvallisuuskompleksin sovelluksia Etelä-Kaukasialla ja sen dilemmat

Alueellinen turvallisuuskompleksi on monimutkainen ja moniulotteinen teoria. Se kattaa monia eri aloja, aina sotilaallisesta ympäristöllisiin tekijöihin. Tutkielmassani olen tarkastellut vain muutamia kyseisiä indikaattoreita. RSCT hyödyntäminen Etelä-Kaukasuksen geopolitiittisten muutosten kontekstissa on haastava. Nimenomaan alueellinen turvallisuus ja sen dynamiikka ei ole staattinen vaan dynaamisesti muuttuva. Toisaalta Kööpenhaminan sekä Pariisilainen koulukunnat korostavat tätä teoriaa hyödynnettäessä.

Etelä-Kaukasian geopolitiittinen tilanne on pysynyt suhteellisen muuttumattomana viimeiset kolmekymmentä vuotta. Alueella on kuitenkin tapahtunut merkittäviä muutoksia, kuten *status quon* perusteellinen muutos Vuoristo-Karabahin sodan seurauksena sekä globaalilla tasolla Ukrainan sodan vaikutukset. Nämä tapahtumat kietoutuvat yhteen sekä alueen sisäisten että ulkoisten muutosten kanssa. Sisäisen muutoksen kontekstissa Armenia on hävinnyt sodan ja sen pyrkimyksenä on poliittisen vektorin muutos kohti länsimaita. Azerbaidzhanin kontekstissa yhä syvenevät suhteet Turkkiin vähentävät Venäjän hegemonista otetta alueella. Ulkoiset muutokset ovat olleet Azerbaidzhanin ja Armenian väliset rajat, jotka ovat eniten vaikuttaneet Iraniin. Samalla Azerbaidzhanin ja Turkin pyrkimykset avata suoran maayhteyden *Zangezurin* käytävän kautta voisi mahdollistaa yhä suurempia raja ja alueellisia muutoksia.

Kaikkien kolmen valtioiden Armenian, Azerbaidzhanin ja Georgian pyrkimykset ovat päästä eroon Venäjän hegemonistisesta otteesta alueelta. Alueellisen turvallisuuskompleksin teorian termiä hyödyntäen niin sanotusti Venäjän yliote (overley) Etelä-Kaukasian alueella on yhä paikkansa pitävä. Buzanin ja Waevrin määritelmä yliote tarkoittaa suurvaltojen etujen ylittämistä, mikä johtaa alueen voimakkaaseen hallintaan, jossa paikalliset turvallisuussuhteet lakkaavat käytännössä toimimasta. (Buzan & Wæver 2003, s. 43–46.) Armenian liiallinen taloudellinen ja sotilaallinen riippuvuus Venäjästä, Georgian alueelliset ongelmat Abhasiassa ja Etelä-Osetiassa, joita kontrolloi De facto Moskova, sekä Azerbaidzhanin pelko joutua Venäjän käsiin hyödyntämällä Armeniaa ja jossakin määrin Iranin vihamielistä ulkopoliittista suuntausta Azerbaidzhania kohtaan, heikentävät Bakun mahdollisuuksia itsenäiseen ja

voimakkaaseen päätöksen tekoon. Kun otetaan huomioon nämä kyseiset indikaattorit Buzanin ja Waevrin tekemät päätökset pitävät jokseenkin paikkansa siitä, että Etelä-Kaukasian on alakompleksi ja sen yllä seisoo suurvalta, jolla on kykyä muokata ja vaikuttaa alueen poliittiseen, taloudelliseen ja sotilaallisiin dynamiikkoihin.

Kuitenkin viimeaikaiset muutokset samalla osoittavat sitä, että Venäjän hegemoninen asema on horjumassa ja täydellisetä yliotetta (overley) sillä ei ole kuten ennen. Buzanin ja Waevrin analyysin ilmestymisestä on kulunut monia vuosia ja monet asiat pitävät yhä paikkansa. Kuitenkin globaalinen ja alueellinen geopoliittinen tilanne mahdollistavat muiden alueellisten ja ei alueellisten suurvaltojen pääsemistä Etelä-Kaukasuksen maaperälle ja poliittiselle kentälle. Venäjän resurssien kiinnittyessä muualle, Turkin läsnäolo on lisääntynyt Kaukasuksella. Samaan aikaan mukaan on tullut muita suurvaltoja ja esimerkiksi Ranska on syventänyt yhä enemmän diplomaattisia suhteita Armenian kanssa. Samalla EU:n tarkkailijat ovat sijoitettu Armenian ja Azerbaidzhanin väliseen rajaan, joka on suuttanut muita alueellisia toimijoita kuten Azerbaidzhanian, Venäjää ja Irania. Eteenkin Venäjä ja Iran kokee intressiensä alueella uhattuna, kun länsivaltiot EU:n ja Yhdysvaltojen vaikutus valta alkaa lisääntymään Etelä-Kaukasuksella. Juuri Venäjän valtatyhjiön jättämät muutokset alueella, ovat vaikuttaneet siihen, että muut alueelliset ja ei alueelliset valtiot ovat päässeet edistämään omia poliittisia linjoja Kaukasuksella.

Regiimien tasolla Etelä-Kaukasiassa on ollut monenlaisia formaatteja ja toimijoita. Etyjin Minskin ryhmä perustettiin vuonna 1992, jonka tehtävänä oli toimija neuvottelijana Armenian ja Azerbaidzhanin välillä. Minskin ryhmään kuuluivat Ranska, Venäjä ja Yhdysvallat. Kuitenkin Minskin ryhmä epäonnistui tehtävissään ja lopuksi sen merkitys sekä toimivuus jäi vähäiseksi. Nykyisin alueen kriisihallinnassa toimii erilaisia regiimejä, joilla on hyvin vahvasti eriäviä näkemyksiä. EU pyrkii jättämään jalansijain Kaukasian maaperällä erilaisin keinoin. EU on muun muassa pyrkinyt ottamaan neuvottelijaroolia Azerbaidzhanin ja Armenian välillä tarjoamalla valtioille neuvottelupaikkoja esimerkiksi Saksassa tai Brysselissä (Politico, 2024.) Tämä on ollut pyrkimys vähentämään Venäjän vaikutusvaltaa alueella neuvottelijaroolina. Venäjä sekä Turkki ovat ehdottaneet 3+3-formaatteja, johon olisi kuulunut Armenia, Azerbaidzhan, Turkki, Venäjä, Iran sekä Georgia. Pyrkimyksenä oli rajata Etelä-Kaukasian konfliktien ja muiden poliittisten asioiden sääntelyn sisäisiksi asioiksi ilman niin sanotusti ulkopuolisia toimijoita kuten EU ja USA. Georgia boikotoi kyseisen hankkeen ja kyseinen formaatti ei saanut alkua. (Azatutyun, 2024.)

Lisäksi RSC-teoria ei kata tai sille on eritelty vähemmän huomiota semmoisia osa-alueita kuten esimerkiksi kulttuurisia tämän myötä identiteettiä ja historiallisia tekijöitä. Buzan ja Waever ottavat kantaa Huntingtonin lähestymistapaa tarkkailla maailman yhteiskunnallista/poliittista muutosta kulttuurihistoriallisena ilmiönä. Kuitenkin Buzan ja Waevrin näkemykset eroavat siitä ja kyseisten indikaattorien merkitykset jäävät vähäiseksi RSCT:ssä. Etelä-Kaukasuksen politiikan kontekstissa juuri historialliset ja kulttuuriset ainekset muovaavat poliittista kenttää tavallisten kansalaisten tasossa. Maiden välisissä diskursseissa ja eteenkin valtionjohdon, esiintyvät viittauksia historiallisiin tapahtumiin. Tätä käytäntöä voisi kutsua muistisodilla (memory wars). Muistisodat ilmenevät erityisesti eri ryhmien, maiden ja ideologioiden välisinä erimielisyyksinä. (Stone, 2014). Kulttuurisesta näkökulmasta esimerkiksi Vuoristo-Karabahin sota näkyy kahden uskonnon (muslimien/kristittyjen) välisenä konfliktina, ja tämä näkyy eteenkin erilaisissa kirjallisissa lähteissä. (vrt. Huntington, 1998). Alueelliset konfliktin juuret piilekin historiassa ja näin asiaa tuodaan esille poliittisessa diskurssissa. Azerbaidzhanin ulkoministeriön virallisissa sivuissa löytyy erikseen sivu, joka on tarkoitettu ”Armenian aggressio Azerbaidzhaniin läpi historian”. (mfa.gov.az, 2024). Samanlainen kaltainen sivusto oli Armenian ulkoministeriön sivulla, jossa oli esille Vuoristo-Karabahin historia, mutta ministeriö on poistanut sivun ja jäljelle on jäänyt vain nimi (Nagorno-Karabakh issue). (mfa.am, 2024).

Toiseksi pitäisi ottaa huomioon molempien valtioiden valta sekä yhteiskunnallinen rakenne. Azerbaidzhan on huomattavasti autoritäärisempi hallintomuodoltaan kuin Armenia, joka on siirtymässä yhä enemmän demokraattisempaan valtiomuotoon. Näin ollen Azerbaidzhanin sisäinen politiikka ja valta itsessään rakentuu ylhäältä alas. Tämä taas vaikuttaa massojen eli kansalaisten tunnetilojen ohjailuun, jossa historiallisia ja kulttuurisia tekijöitä on helpompi hyödyntää poliittisena aseena. Armenian kannalla on myös samanlaisia käytäntöjä, mutta valtio itsessään ei käytä sitä vaan armenialainen diaspora, joka on levittäytynyt ympäri maailmaa. Armenialainen diaspora eteenkin Yhdysvalloissa ja Ranskassa ylläpitää nationalistista ja sotaisaa retoriikkaa ja samalla rahoittaa erilaisia tahoja sekä instituutioita, yllä pitämään kyseisiä mieltymyksiä. (Huntington, 1998, Buzan & Wæver 2003.) Diskurssi itsessään on saman kaltainen kuten Azerbaidzhanin poliittisella johdolla ja historiallisia sekä kulttuurisia indikaattoreita hyödynnetään kansan mobilisointiin. Historian ja kulttuurin oikeutus sotaan ei ole mikään uusi käytäntö ja se on jatkunut pitkään. Viimeksi tämä käytäntö esiintyi Venäjän presidentin Vladimir Putinin puheessa 21 helmikuuta 2022 ennen Ukrainan sodan alkua. Etelä-Kaukasuksella ystävyys/vihollisuhteet rakentuvat pitkälti historian ja kulttuurin varalta.

Saman kaltainen kuvion voi löytää esimerkiksi Balkanista, jossa alueelliset kiistat ovat pitkälti kulttuurishistoriallisen aineksen tuottoja.

Vaikka valtio tasolla alueellista turvallisuutta määräisi pitkälti taloudelliset ja poliittiset intressit, kansan tasolla alueellinen turvallisuus sisältää kulttuurisia, etnisiä sekä historiallisia elementtejä, jotka ylläpitävät kansan poliittista dynamiikkaa. Kaukasuksella niitä hyödynnetään runsaasti ja juuri menneisyyden tuomat kurjat muistot ja kokemukset ylläpitävät kansan mielipidettä naapurivaltioista. Historiallisten kiistojen, jotka myöhemmin ovat muuttuneet alueellisiin kiistoihin kuten Vuoristo-Karabah, Abhasia, Etelä-Ossetia, vaikeuttavat Kaukasuksen alueellisen turvallisuuskompleksin muodostumista. Alueen sisäiset ristiriidat ja jännitteet mahdollistavat jonkin ulkopuolisen suurvallan yliotteen alueesta, Kaukasuksen esimerkkinä Venäjä, jonka seurauksena alueesta tulee alakompleksi kuten Buzan ja Wæver mainitsevat. Kuitenkin maailman geopoliittinen muutos sekä Etelä-Kaukasuksen valtioiden dynaaminen kehitys (jokaisella omalla tavalla) taloudellisesti, poliittisesti, sotilaallisesti sekä yhteiskunnallisesti, mahdollistavat kyseisten valtioiden yhä enemmän itsenäisempään poliittiseen toimivuuteen. Valtatyhjiön, jonka Venäjä on jättämässä alueella, tulee nopeasti täytetyksi muilla alueellisilla ja ei alueellisilla suurvalloilla. Turkki, Iran, Euroopan unioni, Ranska, Yhdysvallat sekä Kiina ovat kiinnostuneita alueesta sen taloudellisista mahdollisuuksista sekä strategisesta sijainnista. Tämän myötä Etelä-Kaukasuksen turvallisuuskompleksi siirtyy yhä enemmän globaalisen tason poliittiseen verkostoon, säilyttäen kuitenkin alakompleksin statusta.

10 Yhteenveto

Tutkielmassani olen tarkastellut toisen Vuoristo-Karabahin sodan jälkeisiä geopoliittisia muutoksia Etelä-Kaukasiassa. Hyödyntäen Buzanin ja Wæverin alueellisen turvallisuuskompleksin teoriaa olen jakanut muutosten tasot eri sektoreihin ja pyrkinyt avaamaan alueen lähitulevaisuuden geopoliittisten muutosten suuntauksia.

Tässä työssä olen käsitellyt Etelä-Kaukasiassa tapahtuneita geopoliittisia muutoksia viimeisen kahdenkymmenen vuoden aikana. Tulokset viittaavat siihen, että Venäjän hegemoninen asema alueella on heikentymässä. On kuitenkin huomattava, että mikään hegemonia, erityisesti Etelä-Kaukasian poliittisessa kentässä, jossa ”Pax Russia” on säilynyt jo kaksisataa vuotta, ei hajoa

nopeasti. Alueen kolme suvereenia valtiota ovat edelleen sidoksissa Venäjään monilla eri sektoreilla.

Etelä-Kaukasian *status quon* muuttuminen Vuoristo-Karabahin sodan jälkeen sekä Venäjän resurssien kiinnittyminen Ukrainan sotaan ovat kuitenkin antaneet alkusysäyksen muutoksille. Minkään Etelä-Kaukasian valtion prioriteettina ei ole pysyä jatkuvasti Venäjän hallinnon alaisuudessa. Azerbaidzhanin, Armenian ja Georgian tiet ovat eriytyneet, ja jokaisella valtiolla on omat strategiset visionsa tulevaisuudesta.

Vuoristo-Karabahin valloituksen myötä Azerbaidzhan onnistui irtautumaan Venäjän ”hajota ja hallitse” -politiikasta. Alueellinen konflikti, jossa Venäjällä oli merkittävä rooli, menetti tärkeytensä Azerbaidzhan näkökulmasta. Azerbaidzhan vahvisti tiiviit suhteensa Turkkiin, mikä lisäsi Turkin vaikutusvaltaa Etelä-Kaukasiassa. Azerbaidzhan on säilyttänyt hyvät diplomaattisuhteet Venäjään ja tehnyt strategisia muutoksia pragmaattisesti. Taloudellisesti Azerbaidzhan on vahvassa yhteistyössä Euroopan unionin kanssa, ja yhteisiä kaasua ja öljytuotantoprojekteja on toteutettu vuosikymmenien ajan.

Armenia koki poliittisen turbulenssin hävittyään Vuoristo-Karabahin sodassa ja Venäjän ”pettämyksen” vuoksi, kuten asiaa Armeniassa kuvataan. Vuoden 2018 samettivallankumouksen jälkeen Armenian suhteet Venäjään alkoivat heikentyä. Armenian opposition pyrkimyksenä oli vähentää Venäjän vaikutusta maassa, ja hävitty sota tarjosi tähän mahdollisuuden. Armenian traumaattinen kokemus ja Venäjän kyvyttömyys suojella Armeniaa muuttivat maan ulkopoliittista suuntaa kohti länttä. Vaikka Venäjän ja Armenian suhteet ovat nykyään viileät ja Armenia aikoo irtautua CSTO:sta, analyysi osoittaa, että Armenia on edelleen taloudellisesti riippuvainen Venäjästä. Armenian vaikea maantieteellinen sijainti, jossa lännessä on Turkki ja idässä Azerbaidzhan, vaikeuttaa Armenian integraatiota länteen. Lisäksi Venäjän FSB-joukot suojelevat Armenian eteläistä ja läntistä rajaa, ja Venäjän 102. sotilastukikohta Gyumrissa on edelleen toiminnassa. Armenialla on kuitenkin mahdollisuus irtautua Venäjän vaikutusvallasta, sillä hävitty sota Vuoristo-Karabahissa mahdollisti vapaammat kädet ja etäisyyden Venäjän ”hajota ja hallitse” -politiikasta. Tällä hetkellä Armenia tekee tiivistä yhteistyötä sekä sotilaallisesti että taloudellisesti Ranskan ja Euroopan unionin kanssa.

Georgialla on edelleen omia jäätyneitä konflikteja Etelä-Ossetiassa ja Abhasiassa, jotka ovat de facto itsenäisiä valtioita, mutta käytännössä Venäjän hallinnassa. Näiden alueiden kautta Venäjä pitää merkittävää geopoliittista otetta Georgiasta. Vaikka Georgia suuntasi poliittisen vektorinsa länteen jo 2000-luvun alussa ja katkaisi diplomaattisuhteet Venäjään vuonna 2008 Venäjän hyökkäyksen jälkeen, se on silti jäänyt geopoliittisen realiteetin vangiksi. Tämä tarkoittaa, että Venäjä säilyttää edelleen vahvan otteen Georgian maaperällä, vaikka maa pyrkii aktiivisesti integroitumaan länteen ja Euroopan unioniin.

Buzanin ja Wæverin määritelmä Etelä-Kaukasian alakompleksista on edelleen ajankohtainen, vaikka se on alkanut murentua. Tämänhetkisten arvioiden mukaan alakompleksin status säilynee vielä jonkin aikaa, mutta viimeaikaiset muutokset osoittavat, että Venäjän voimavarat eivät enää riitä hallitsemaan Etelä-Kaukasiaa samalla tavalla kuin noin kaksikymmentä vuotta sitten. On myös havaittavissa, että Etelä-Kaukasia on siirtymässä yhä enemmän globaalin politiikan areenalle. Alueelle on annettu merkittävä rooli Keski-Aasiasta Eurooppaan suuntautuvien öljy- ja kaasuputkien kuljetuksissa. Lisäksi Kaukasuksesta on tulossa uusi kauppareitti lännen ja idän välillä, sillä alueen strateginen sijainti ja suhteellisen turvallinen ympäristö verrattuna sen lähialueisiin (kuten Lähi-Itä, Iran, Afganistan ja Venäjä) tarjoavat paremmat ja turvallisemmat olosuhteet kaupankäynnille.

Näiden tekijöiden valossa Etelä-Kaukasian kompleksin statuksen määrittäminen on haastavaa. Venäjän vaikutusvalta on edelleen merkittävä, ja sen näkemyksiä huomioidaan yhä alueella. Kuitenkin Ukrainan sotaan keskittyminen sekä Vuoristo-Karabahin konfliktin päättyminen ovat vähentäneet sen otetta alueella.

Prometheuksen myytti, jossa tuli annettiin ihmisille ja siitä seurasi rangaistus, kuvastaa hyvin Etelä-Kaukasian poliittista areenaa: konfliktit syttyvät ja sammuvat syklisesti. Rauhallinen rinnakkaiselo ja yhteistyö voisivat mahdollistaa Etelä-Kaukasian valtioiden itsenäisemmän päätöksenteon, mutta tällä hetkellä se vaikuttaa hyvin epätodennäköiseltä. Azerbaidžhanin ja Armenian välillä ei ole vielääkään rauhansopimusta, mikä altistaa maat uusille konflikteille. Georgialla on yhä alueellisia konflikteja, joiden ratkeaminen vaikuttaa epätodennäköiseltä lähitulevaisuudessa. Etelä-Kaukasia on tällä hetkellä muutosten keskellä, ja tilanteen epävarmuus herättää kysymyksiä siitä, onko alue edelleen alakompleksi vai ei.

Lähteet

Armenpress. (2020). Armenian Foreign Policy Review: Priorities and Challenges. Haettu 21.10.2024, osoitteesta <https://armenpress.am/en/article/1034476>.

Buzan, B., & Wæver, O. (1998). *Regions and powers: The structure of international security*. Cambridge: Cambridge University Press.

Buzan, B., & Wæver, O. (2003). *Regions and Powers: The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press.

Britannica. (n.d.). Caucasus. Haettu 20.05.2024, osoitteesta <https://www.britannica.com/place/Caucasus>

Caspian News. (28.12.2023). Azerbaijan raises defense and national security allotment in 2024 budget. Haettu 18.8.2024, osoitteesta <https://caspiannews.com/news-detail/azerbaijan-raises-defense-and-national-security-allotment-in-2024-budget-2023-12-28-0/>

Carnegie Europe. (2023). The Geopolitics of the South Caucasus: Energy, Trade, and Strategy. Haettu 12.11.2024, osoitteesta Carnegie Europe - <https://carnegieendowment.org/research/2024/10/the-eu-and-the-south-caucasus-geoeconomics-at-play?lang=en>

Clingendael Institute. (2023). The Shifting Power Dynamics in the South Caucasus. Haettu 04.10.2024, osoitteesta Clingendael Institute -

Cornell, S. E. (2001). *Small Nations and Great Powers: A Study of Ethnopolitical Conflict in the Caucasus* (s. 201–208). London: RoutledgeCurzon.

Collective Security Treaty Organization (CSTO). (2014). Haettu 13.06.2024, osoitteesta <https://www.odkb-csto.org/>.

Observatory of Economic Complexity (OEC). (2023a). Haettu 17.08.2024, osoitteesta <https://oec.world/en/>.

Politico. (2023). Charles Michel: Armenia-Azerbaijan Negotiation. Haettu 18.12.2024, osoitteesta <https://www.politico.eu/article/charles-michel-armenia-azerbaijan-negotiation/>.

Economist Intelligence Unit. (2022). Democracy Index 2022: Frontline democracy and the battle for Ukraine. Haettu 15.06.2024, osoitteesta <https://www.eiu.com/n/campaigns/democracy-index-2022/>

European Council on Foreign Relations. (2021). Georgia's Foreign Policy: The Quest for Sustainable Security. Haettu osoitteesta ECFR-verkkosivusto.

Euroopan parlamentti. (2023). E-002299/2023. Haettu 24.6.2024 osoitteesta <https://www.europarl.europa.eu/plenary/en/parliamentary-questions.html>

Eskola, Jari & Juha Suoranta (1996), Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Rovaniemi: Lapin yliopisto. 164–165

Foreign Policy. (7.11.2018). *Armenia's democratic dreams*. Haettu 21.09.2024, osoitteesta <https://foreignpolicy.com/2018/11/07/armenias-democratic-dreams/>

Huntington, S. P. (1998). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*. London: Touchstone.

Huseynov, Vasif (2021) Geopolitics of the South Caucasus after the 44 Day War: A Failure or an Opportunity for the EU? in: *Caucasus Strategic Perspectives*, Volume 2, Issue 2, Winter 2021, pp. 27 – 39.

International Crisis Group (ICG). (2021). Post-war Prospects for Nagorno-Karabakh. Haettu 13.10.2024 osoitteesta www.crisisgroup.org.

Le Monde. (08.02.2024) Azerbaijan incumbent president Aliyev wins re-election. Haettu 09.12.2024, osoitteesta https://www.lemonde.fr/en/international/article/2024/02/08/azerbaijan-incumbent-president-aliyev-wins-re-election_6503528_4.html.

Mankoff, J. (2021). *Empires of Eurasia: How Imperial Legacies Shape International Security*. Yale University Press.

McSweeney, B. (1998). Durkheim and the Copenhagen school: a response to Buzan and Waever. *Review of International Studies*, 24(1), 137–140. <https://doi.org/10.1017/S0260210598001375>

Ministry of Foreign Affairs of Armenia. (n.d.). Security and Defense. Haettu 21.8.2024 osoitteesta <https://www.mfa.am/en/security-and-defense/>

Ministry of Foreign Affairs of Armenia. (2020). *National Security Strategy of the Republic of Armenia 2020*. Haettu 8.9.2024, osoitteesta <https://www.mfa.am/filemanager/security%20and%20defense/Armenia%202020%20National%20Security%20Strategy.pdf>

Ministry of Foreign Affairs of Azerbaijan. (n.d.). War crimes and crimes against humanity committed by Armenia against Azerbaijani civilians. Haettu 14.9.2024, osoitteesta <https://mfa.gov.az/en/category/war-crimes-and-crimes-against-humanity-committed-by-armenia-against-azerbaijani-civilians>

Ministry of Foreign Affairs of Georgia. (n.d.). *National Security Concept of Georgia*. Haettu 25.9.2024, osoitteesta <https://mfa.gov.ge/en/national-security-concept>

Kogan, E. (2023). The Georgian Perspective on Geopolitical Changes in the Caucasus. *AIES Fokus 2023/1*. Vienna: Austria Institut für Europa und Sicherheitspolitik.

National Interest. (n.d.). Russia will never accept Armenian withdrawal. Haettu 04.10.2024, osoitteesta <https://nationalinterest.org/feature/russia-will-never-accept-armenian-withdrawal-211296>

Neset, S., Aydin, M., Ergun, A., Giragosian, R., Kakachia, K., & Strand, A. (2023). *Changing Geopolitics of the South Caucasus after the Second Karabakh War: Prospect for Regional Cooperation and/or Rivalry*. Bergen: Chr. Michelsen Institute.

Radio Free Europe/Radio Liberty. (2024). Armenian PM Pashinian Suggests CSTO Membership Frozen. Haettu 17.12.2024, osoitteesta <https://www.azatutyun.am/a/33163952.html>.

Radio Free Europe/Radio Liberty. (19.04.2024). Armenia's Pashinian says CSTO membership 'frozen,' laments lack of support. Haettu 12.6.2024 osoitteesta <https://www.rferl.org/a/armenia-pashinian-csto-frozen/32832200.html>

Republic of Azerbaijan. (2007). *National Security Concept of the Republic of Azerbaijan*. Haettu 28.08.2024 osoitteesta <https://www.files.ethz.ch/isn/154917/Azerbaijan2007.pdf>

Ruissen, B.-J. (2023, 19. heinäkuuta). EU-Azerbaijan gas deal. European Parliament, Question for written answer E-002299/2023/rev.1 to the Commission under Rule 138.

Stone, D. (2014). *Goodbye to All That: The Story of Europe since 1945*. First edition. Oxford: Oxford University Press.

Terzyan, A. (2022). Dissecting Political Landscape of Post-War Armenia. *CES Working Papers XIV(2)*, 151–165.

Tonoyan, A. (2022). *Black Garden Aflame: The Nagorno-Karabakh Conflict in the Soviet and Russian Press*. Minneapolis: East View Press.

The Heritage Foundation. (n.d.). The new great game: Oil politics in the Caucasus and Central Asia. Haettu 20.9.2024 osoitteesta <https://www.heritage.org/europe/report/the-new-great-game-oil-politics-the-caucasus-and-central-asia>

Wrobel, R. (2023). The changing geopolitics in the South Caucasus during the war in Ukraine: Chances and risks for the region. *Ordnungspolitische Diskurse*, 2023(2), Ordnungspolitisches Portal (OPO).

Yavuz, M.H., & Gunter, M. (Eds.). (2022). *The Nagorno-Karabakh Conflict: Historical and Political Perspectives* (1st ed.). Routledge.

Zabakhidze, M., Gabriadze, I., Beradze, R., & Khishtovani, G. (2019). Connectivity, Trade and Financial Integration of the South Caucasus Via the Belt and Road Initiative (BRI). *Caucasus Analytical Digest*, 111, 3-9. <https://doi.org/10.3929/ethz-b-000368298>